

Posudek diplomové práce Bc. Anny Kotalové

Čtenářská gramotnost dětí v dětských domovech

1. Koncepce práce

Anna Kotalová předkládá ve své diplomové práci smíšený výzkum čtenářské gramotnosti a čtenářského zázemí dětí ze dvou dětských domovů. Kvalitativní a kvantitativní postupy jsou zde použity v souběžném schématu. Autorka s dětmi (a jejich vychovateli) provedla polostrukturované rozhovory a doplnila je testem adaptovaným z publikované testovací baterie PIRLS. V práci se uvádí hned sedm výzkumných otázek, v následujícím znění:

- 1) *Mají děti z dětského domova přístup ke knihám a jsou záměrně vedeni [sic] ke čtení?*
- 2) *Mají děti motivaci ke čtení? Vnitřní, vnější?*
- 3) *Jaké mají děti postoje ke čtení?*
- 4) *Jak děti rozumí psanému textu?*
- 5) *Má prostředí vliv na rozvoj čtenářské gramotnosti?*
- 6) *Ovládají děti lépe čtení pro získání literární zkušenosti [sic] nebo čtení pro získání a používání informací?*
- 7) *Jsou rozdíly ve výsledcích dětí v testu čtenářské gramotnosti mezi chlapci a dívkami? (s. 33)*

Situovat studium čtení a čtenářství do opomíjeného a těžko dostupného prostředí dětských domovů je záslužný počín. Autorka musela učinit mnoho koncepčních kroků, od náboru institucí a výběru/redukce testovacího nástroje až po design polostrukturovaných rozhovorů. Děti z dětských domovů jsou navíc zranitelnými respondenty a vyžadují citlivější zacházení než většina ostatních dětí.

Teoretická a praktická část práce bohužel nejsou dostatečně provázané. Teoretická část úvodem obsírně řetězí různé definice a členění pojmu gramotnosti (gramotnost základní vs. funkční, čtenářská vs. ostatní), aniž provádí syntézu této literatury a aniž mají popsané nuance zjevný význam pro praktickou část. Výše uvedené výzkumné otázky se k teoretické části vztahují velmi různě. V jednom případě jde dokonce o cyklický vztah. Kladná odpověď na otázku 5) *Má prostředí vliv na rozvoj čtenářské gramotnosti?* totiž představuje jednu ze základních premis teoretické části, těžko lze tedy tvrdit, že práce tuto odpověď teprve hledá. Pokud má otázka postihnout případné rozdíly mezi dvěma zkoumanými dětskými domovy, pak je nejasně formulovaná. Otázce 6 se autorka v úvodní části věnuje jen konstatováním, že

české výzkumy PIRLS u této proměnné nacházejí významné rozdíly. Teoretické podloží pro ni se v práci neobjevuje. Odpovědi na jednotlivé výzkumné otázky nejsou jasně strukturované, čtenář je v práci nachází na různých místech a v různých podobách.

Praktická část práce je místy nelogicky uspořádaná. Autorka směšuje nejen výchozí premisy s výzkumnými otázkami (viz výše), ale prezentuje také některá zjištění (např. ohledně otázky I, tj. čtenářského zázemí ve vybraných dětských domovech, s. 33-36) ještě předtím, než popisuje metodologii výzkumu a zpracování dat (s. 37-45). Není tak srozumitelné, zda tyto informace pouze vysvětlují, proč byly dětské domovy pro výzkum vybrány, nebo zda už se jedná o výsledky použití klíčových metod. Některé technické detaily si navzájem odporují. Na s. 33 stojí, že spodní věková hranice respondentů byla 10 let, na s. 34 se uvádí hranice 9 let. Matoucí je tvrzení v úvodu praktické části (s. 32), kde je práce označena jako kvalitativní výzkum. Ve skutečnosti se jedná o výzkum smíšený, protože baterie PIRLS je nástrojem kvantitativním.

Hodnocení: C

2. Metodologie

Je vynikající, že se v práci kombinuje perspektiva dětí a jejich vychovatelů. To není ve výzkumu samozřejmé a klade to zvláštní nároky na provedení, má-li být citlivé. Citlivost přístupu potvrzuje i fakt, že záměr byl náležitě předložen k etickému přezkumu.

Metodologie a její prezentace má ale četné nedostatky. Kombinace kvalitativního a kvantitativního momentu není explicitně zdůvodněna ani analyticky vytěžena. Pilotován byl pouze výňatek z testu PIRLS, scénáře rozhovorů nikoliv, ačkoliv ty byly na rozdíl od testu zcela dílem autorky. Nevíme, kolik dětí bylo do pilotáže zahrnuto nebo jakými úvahami (proporčnost vůči originálu vs. jiná hlediska) se autorka řídila při redukci otázek v testových úlohách. Co se týče výzkumného vzorku, uvádí se jen počet dětí různých kategorií („dětí“ vs. „starší děti“) ve velmi širokém věkovém rozpětí (9-19 let). Nedožíváme se, jaká byla mezi dvaceti participanty konkrétní distribuce věku a pohlaví.

Z prezentace dat vyplývá, že scénář rozhovorů se lišil mezi prvním a druhým dětským domovem, a to v případě dětských i dospělých respondentů. Tento vysoce nestandardní postup není nijak obhájen. U kvalitativních dat chybí popis kódování nebo alespoň sdělení, zda se jednalo např. o tematickou či jinou metodu analýzy. Kvalitativní data jsou převážně reprodukována v podobě výňatků z odpovědí, které jsou glosovány v úvahovém stylu. Ani to

však není napříč výzkumnými otázkami konzistentní. Citované výroky participantů nejsou označeny identifikátory, čtenář tedy neví, kolik různých hlasů v práci zaznívá a které výroky k sobě patří. U kvantitativních dat je předložen závěr, že výsledky jsou srovnatelné s celostátními zjištěními studie PIRLS (s. 68), ale bez bližšího číselného vyjádření. Úvahovému závěru nepředchází interpretační diskuse, která by výsledky vztáhla k existujícím zdrojům. V práci jako celku se vyskytují mnohá neozdrojovaná netriviální tvrzení, občas uvedená v duchu „Je všeobecně prokázáno...“ (s. 47) či pod.

Hodnocení: C

3. Práce s odbornou literaturou

S odbornou literaturou autorka pracuje převážně v úvodní teoretické části. Zdroje jsou relevantní. Zhusta se tu ale objevují dlouhé odstavce zakončené odkazem na odborný text, u nichž není zřejmé, k jakému podílu odstavce se odkaz vztahuje, tj. kde jsou vzájemné hranice parafráze a vlastního výkladu autorky. Ani u velmi zásadních tvrzení (např. mnohé citace z Václavíkové-Helšusové, 2004) autorka nerozlišuje, jakými metodami daní autoři k reprodukováným závěrům dospěli, zda jsou to závěry založené na sběru dat (příp. jakého druhu) respektive odborné praxi, nebo se jedná spíše o teoretické úvahy. Tyto nedostatky v práci s literaturou úzce souvisejí s její neprovedenou syntézou (viz oddíl 1. výše).

Bibliografická stránka práce je nejednotná a nedbalá. V textu se odkazuje ke zdrojům, které v závěrečné bibliografii chybí (např. Doležalová, 2003, s. 21; „Zpráva Evropské komise“, s. 26). U kapitol uvedených v bibliografii nejsou uvedena čísla stránek (např. Václavíková-Helšusová, 2004). Někdy se k témuž textu odkazuje různými způsoby. Například položka Janotová a kol. (2013) se místy správně cituje formou příjmení – datum (např. s. 37) a místy pomocí názvu „Čteme nejen v hodinách českého jazyka...“ (např. s. 24).

Hodnocení: C

4. Formální úroveň práce

Práce je psána solidním odborným stylem a má konzistentní formální úroveň. Překlepy se zde vyskytují (viz např. výzkumná otázka 6 výše), ale ne v soustavně rušivé míře. Autorka má tendenci nadužívat čárky způsobem připomínajícím anglický úzus (např. „Podle Doležalové (2003), hospodářsky vyspělý stát...“; s. 21) a opakovaně zapomíná na to, že ve spisovné češtině se slovo „děti“ skloňuje podle ženského vzoru (viz výzkumná otázka 1 výše). Grafické prvky jsou srozumitelné.

Hodnocení: B

5. Celkové hodnocení

Předložený text vypovídá o výzkumném a sociálním zaujetí autorky pro širěji definované téma práce. Terénní výzkum, na němž je text založen, byl organizačně náročný a je velká škoda, že se autorka při jeho realizaci a zpracování neřídila jednotnou metodologií a že ho nezhodnotila kvalitnější písemnou prezentací. Práce však splňuje základní požadavky na diplomovou práci, doporučuji ji k obhajobě a navrhuji známku „dobře“.

Otázka k obhajobě

Prosím autorku práce, aby při obhajobě detailněji popsala a motivovala svůj výběr dětských domovů a své rozhodnutí upravit mezi prvním a druhým dětským domovem scénáře polostrukturovaných rozhovorů. Tyto důležité informace v textu chybí.

V Praze dne 22. ledna 2023

Dr. Anežka Kuzmičová

Ústav českého jazyka a teorie komunikace

FFUK